UNES PÀGINES DE FOLKLORE PALAMOSÍ[1]

PEP VILA

Lluís Barceló i Bou[2] (Els Metges, 1873- Palamós, 1951) fou taper d'ofici, escriptor autodidacte. Va publicar diversos treballs a la revista «Marinada» i a la « Revista de Gerona». També va ser bibliotecari del casino «El Puerto» i impulsor del Museu de Palamós «Cau de la Costa Brava». A més de ser un actiu col.laborador del *Diccionari General de la Llengua Catalana*[3] va treballar de corresponsal per una publicació andalusa dedicada al coneixement i explotació del món del suro. En 1916 va participar en un concurs[4] convocat per l'Associació Catalanista de Sant Feliu de Guíxols. Hi va presentar un aplec nombrós de fitxes lexicogràfiques, que encara es conserven, sobre el món del suro i els seus derivats, recull que més tard fou aprofitat per Antoni Griera per redactar el seu treball: *Vocabulari del Suro*, aparegut en el "Butlletí de Dialectologia Catalana" de l'any 1925, XIII, pàgs. 81-157.

(1) Agraeixo a Carme Adroher, arxivera municipal de Palamós, les atencions i les facilitats que m'ha donat per consultar aquests documents. Els materials folklòrics ressenyats provenen del fons Barceló de l'AMP, Iligall 5.

(2) Vegeu el treball de Miquel Martí i Llambrica, Santi Soler i Simon, *Lluís Barceló i Bou i la seva aportació a la indústria surotapera*, «Estoig», Museu del Suro-Ajuntament de Palafrugell, desembre 1990, núm. 2, 1990, pàg. 87 i ss.

(3) Sobre aquesta profitosa tasca, llegiu les lletres que publico en un apèndix.

(4) Sobre la dinàmica del concurs, llegiu l'article del corresponsal del diari «Baix Empordà» en aquesta població: *De Sant Feliu de Guíxols. Concurs Lexicogràfic. Memòria de Secretaria,* »Baix Empordà», IX, Palafrugell, 3-2-1917, núm. 382.

Fotografia de Lluís Barceló i Bou

L'interès de Lluís Barceló per diversos fets de cultura el van dur a indagar també sobre alguns aspectes del folklore de Palamós i d'altres pobles del Baix Empordà i de la Selva. Potser era conscient que venien canvis socials, i que per això hi havia tota una tradició recordada per la memòria col.lectiva que calia fixar per escrit. A principis del segle XX diversos organismes, entre els quals hi havia l'Institut d'Estudis Catalans treballaven en la recerca de materials per als seus diccionaris i obres lexicogràfiques, treballs gramaticals i d'ordenament de la llengua, redacció de vocabularis específics, etc. La replega de materials sobre la llengua antiga incloïa el despullament de documents escrits i la recollida dels orals (refranys, parèmies, cançons, corrandes, rondalles, endevinalles, etc). D'aquestes arreplegues de materials se'n beneficiaren el *Diccionari Català, Valencià, Balear* d´Alcover-Moll, el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, el *Butlletí de Dialectologia Catalana*, les oficines lexicogràfiques de l'EIC, etc.

Lluís Barceló va transcriure sense cap guió preliminar un conjunt de corrandes, cançons, rondalles, mimologismes, impulsat potser per salvaguardar aquest patrimoni que diverses associacions i particulars, de tot Catalunya, van començar a recollir durant la Renaixença, el Modernisme i el Noucentisme. Aquests materials formaven part d'una literatura oral que es trasmetia de pares a fills. Ben poques vegades Barceló fa constar d'on provenen, qui els hi va dictar, quina era la filiació del subjecte folklòric. Entre les seves notes tampoc no hi ha cap rastre de les campanyes de treball, quins objectius perseguia amb la seva transcripció, llevat del de la salvaguarda. Cap cançó conserva la música o la tonada corresponent. El material inventariat, recollit per iniciativa privada, es conserva en el fons Barceló de l'Arxiu Municipal de Palamós en fitxes i fulls solts, escrits a màquina i a mà.

Tot i les mancances metodològiques del seu recol.lector m'ha semblat útil de transcriure aquestes composicions esparses perquè ofereixen nous textos que són útils per interpretar velles creences, que sentien i vivien els nostres avantpassats, quins eren els costums practicats a les zones rurals. Tots els textos que presentem pertanyen a l'anomenada literatura popular[5], el tret principal de la qual és l'anonimat. Diem que una obra és popular quan un determinat valor és acceptat per la comunitat, i el joc de la transmissió oral el modifica i l'adapta al seu gust i conveniència. Encara que Joan Maragall va dir en una ocasió que " els aplecs de cants populars fan sempre olor de morts, són com els herbaris i com les col.leccions dels entomòlegs", el cert és que algunes d'aquestes composicions encara es llegeixen amb interès, són útils per conèixer diversos aspectes de la poesia lírica. Aquests textos també són interessants per comprendre els recursos de la llengua oral, el pas de l'oralitat a l'escriptura, els localismes, les frases fetes, els girs, etc.

CORRANDES

Que visca el rei Felip Quint
en l'infern per molts anys:
ell va deixar en testament
Catalunya als castellans.
(Ribera Rovira)

Les corrandes són cançons curtes, de quatre versos, de tema divers i popular, qualificades sovint de notes líriques o de fuetades satíriques. Com que eren de poca extensió es podien recordar fàcilment, s'improvisaven

(5) Sobre el folklore i el cançoner popular català vegeu, entre molts d'altres, els treballs i les aportacions de Fèlix Balanzó *Lloc i funció de la poesia oral. Contribució al seu estudi lingüístic*, «Randa», 16, 153-170. Pau Bertran i Bros, *Cansons i follies populars (inèdites) recullides al peu de Montserrat*, Barcelona, Àlvar Verdaguer, 1885. Pere Bohigas, Canconer Popular Català, I i II. Abadia de Montserrat, 1983. Francesc de Borja Moll, *Assaig d'estudi preliminar al primer volum del Cançoner popular de Mallorca de R. Ginard Bauçà*, Mallorca, Moll, 1966. Albert Manent, *Cançons de dansa i corrandes de Gratallops* dins *Actes del Col·loqui sobre cançó tradicional* a cura de Salvador Rebés, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, pàgs. 29-36. Josep Massot i Muntaner, *Inventari de l'Arxiu de l'obra del canconer de Catalunya, Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, Barcelona, 1993 (en curs d'edició). Joan-Antoni Paloma, *Literatura oral. Romanços. Corrandes. Cançons. Rondalles*. Barcelona, Bruño, 1993. Josep Romeu,»Concepte de poesia popular i criteris de recollida de poesia folklòrica» dins *Actes del Col·loqui sobre cançó tradicional* a cura de Salvador Rebés, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, pàg. 15-22. Josep Romeu i Figueres, *Recerques d'etnologia i folklore*, Abadia de Montserrat, 2000. Joan Soler i Amigó, Fantasia Popular Catalana, Barcelona, Barca Nova, 1998. Joan Veny i Clar, *Cançons populars mallorquines*,»Estudis Romànics», XI (1962-1967), pàg. 305-325.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
PALAU DE LA DIPUTACIÓ : BARCELONA 9- I- 1928

AJUNTAMENT DE PALAMÓS ARXIU MUNICIPAL

Sr. Lluis Barceló Bou

PALAMOS

Distingit senyor:

Per conducte del Sr. Camós rebereu una col.lecció de paperetes de llenguatge de la industria surera. El que ens permetem de pregar-vos, posat que tan amablement vos heu ofert, es de fer una revisió de totes elles amb el fi:

1.- D'intercalar-hi les del vostre cedulari que no s'hi trobin compreses;

2.- de treure'n totes aquelles que no siguin pròpies del llenguatge viu del país, sino que pertanyin al català literari; i

3 - de suprimir de llur redacció tot allò que no sigui explicació del mot, sino disquisicions sobre si de tal o tal altra manera diferent de com el poble ho diu estaria més ben dit.

L'Institut tindrà molt gust en oferir-vos de les seves publicacións no exhaurides les que tinguin un especial interés per vos.

Agraïnt-vos que ens acuseu rebut de la present, i tot el treball que us preneu -que, no cal dir-ho constarà en la publicació- vos saluda i estreny la mà el vostre devot ss.

Ramon d'Alós-Moner
Secretari General

Carta de 9-1-1928, escrita per Ramon d'Alòs-Moner, Secretari General de l'Institut d'Estudis Catalans, en la qual demana a Lluís Barceló que revisi una col.lecció de paperetes de llenguatge de la indústria surera.

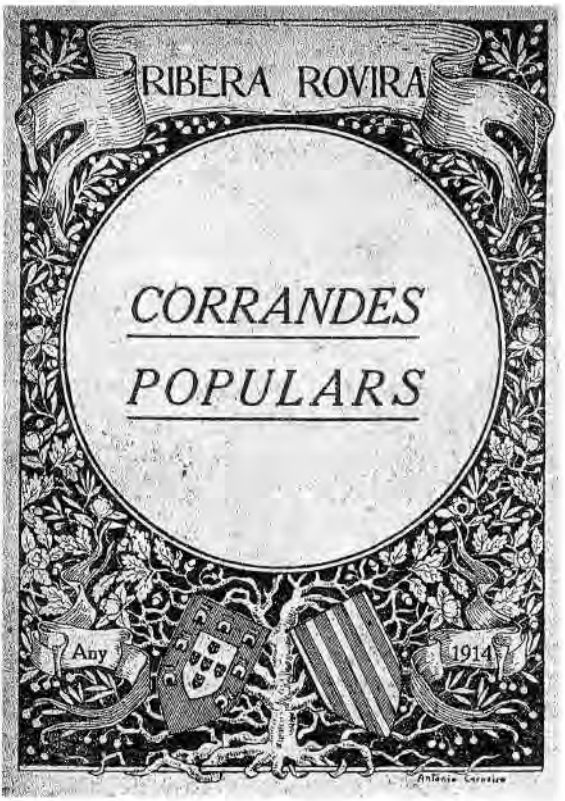

Portada d'un llibret de corrandes, publicades per Ribera Rovira (Barcelona 1914).

sense gaires coneixements. També s'anomenen glosses, follies, cobles, etc. Predominen les dedicades al festeig, a la crítica de costums, tòpiques (sobre els habitants d'una localitat)[6], meteorològiques, religioses, relatives a la feina, etc. Totes destaquen, però, la importància del cicle de la vida o el de l'any. Mètricament una corranda és una estrofa de quatre o cinc versos heptasíl.labs amb rima alternada i assonant: *abab* o encadenada i consonant: *abba*. En català se'n coneixen des del segle XVI. Milà i Fontanals i Marià Aguiló en van reunir un bon corpus durant la primera Renaixença. A Mallorca, on encara perviu aquesta tradició, es canten improvisades per dos o més homes que entren en una mena de competició poètica. Aquesta pràctica s'anomena «glossat». També coneixem amb el nom de corranda una dansa catalana, curta, que es ballava al final d'una ballada més àmplia. Balladors i balladores la dansaven al so de cançons la majoria improvisades. A Palamós hi havia certa tradició de ballar i d'improvisar corrandes, sobretot durant les festes del Carnestoltes, que eren molt més lluïdes que les d'ara. Ignacio Pagès, en el seu treball *La cercavila y*

(6) Llegiu per exemple la corranda dedicada als habitants de Lloret de Mar i als d'altres viles de Catalunya, recollida a Palamós dins l'*Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, volum IV, fascicle I per Josep Massot i Muntaner, Barcelona, 1993, pàg. 88, núm. 9. Del Rosselló en prové aquesta altra: «A Portvendres piquen pebre/ a Argelers piquen la sal;/ l'alegria de les dones/ és sota del davantal».

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ FILOLÒGICA
PALAU DE LA DIPUTACIÓ, Barcelona, 24 de febrer de 1917.

Sr. Don Lluís Barceló

L'Institut de la Llengua Catalana es complau a felicitar-vos pel vostre treball presentat al concurs lexicogràfic de l'industria suro-tagera, organitzat a St. Feliu de Guixols sota'ls seus auspicis, pel qual treball us fou concedit el premi extraordinari de 150 pessetes.

L'Institut espera que, donades les vostres aptitudes per a les tasques lexicogràfiques, voldreu prestar-li la vostra preciosa col·laboració en els seus treballs de replega encaminats a la confecció del Diccionari General de la Llengua Catalana, respondent a les preguntes que sobre'l parlar d'aquesta contrada pugui creure convenient adreçar-vos.

El President
Pompeu Fabra

Carta de Pompeu Fabra a Lluís Barceló

les cançons de Palamós[7],» explica que les festes de carnaval començaven a la plaça Major, i era al Padró on la festa guanyava esplendor. Allí el poble ballava el contrapàs, sardanes, es «picaven» unes corrandes, etc. La cercavila tenia lloc el segon i tercer dia de carnaval. Era en els intervals dels balls de la cercavila on es cantaven aquestes cançons, que les ballaven nens, adolescents i adults. Mentre que les que entonaven la mainada eren innocents, la gent gran es reservava les més picants i de to pujat, les escatològiques, anomenades «vermelles». El llenguatge de les corrandes és al.lusiu, franc, directe, poc retòric com correspon a aquest tipus de

(7) «Revista de Gerona», 1878, II, pàg. 5 i ss.

composicions de maneres burletes. Com que eren fàcils d'aprendre molta gent les memoritzava i després s'escampaven arreu. Llegim com es ballaven i es recitaven a Palamós:

«Estas canciones, folías, corrandas, en otras localidades, se componen de cuatro versos octosílabos, de los cuales el segundo y el cuarto son consonantes y en general simplemente asonantes. Para cantarlas, los actores forman un círculo, cogidos de las manos como si bailasen sardanas, las canta un asistente con una sencilla tonada tradicional acompañada de un movimiento de brazos hacia delante y hacia atrás de todos los que forman el corro, siguiendo el compás del canto, y al concluirlo, se dan dos pasos de sardana a la izquierda y dos a la derecha, cantando todos *la la ra la*, y parándose hasta que empieza otra «cansó». El conjunto es lo más sencillo en su clase, casi infantil, y no valdría la pena de mencionarlo, si nó creyésemos que merece serlo la índole de las *cansons*, y que deben ocuparse y ensalzarse las buenas costumbres y lícitas espansiones populares...» La cuestión es expresar lo que se ocurre con las menos palabras posibles; el caso es producir efecto del momento, ya que la mayor parte de las composiciones quedan al día siguiente olvidadas.»

Una remarca final. Algunes de les corrandes recollides per Barceló figuren també copiades al treball d'Ignacio Pagès aparegut a la «Revista de Gerona». És fins a cert punt lògic perquè els dos reculls provenen de la vila de Palamós i possiblement eren filles d'uns mateixos ambients. Al costat d'unes d'idèntiques, n'hi ha d'altres que presenten variants. També copio, a peu de pàgina, algunes corrandes amb viarints que procedeixen dels reculls històrics de Bertran i Bros i de Pere Bohigues. Això demostra com aquestes composicions eren conegudes arreu de Catalunya.

1

Tan tibada que ella passa
mireu-la la col-i-flor,
les cuques se l'han menjada
ja no llevarà brotó.[8]

2

Una noia groga
del carrer d'en Nyol
per una arracada
va renyir amb un noi.[9]

3

Sant Pere, bon home;
Sant Joan, bon sant;
Sant Pere belitre,
Sant Joan bergant.

4

Que guardi de mal als homes
la Verge de la Bell-lloc.
A les dones trapaceres
mala llança que les toc.

(8) Nota del transcriptor:» Solien dir les comares de Calonge per lla (sic) a l'any 1880 a 1900 a una noia que havia fet mal correu».

(9) Corranda recollida a Cassà de la Selva. Barceló la transcriu amb aquestes anotacions: "A la noia li deien 'la Groga'. El carrer és el que va de sota l'església a l'estació. En Nyol, de nom Vilallonga, era un important fabricant de taps de la primera època. La seva casa era la segona o tercera, a mà dreta, anant cap a l'estació". *Groga:* "noia pàl·lida, malaltissa".

5

Tramuntana s'és girada
de per munt i de per vall,
per les dones xacolata:
pels homes un bon boscall.

6

Ai mare, la meva mare
busqueu-me un marit ben vell,
la joventut que ara corre
s´és begut l'enteniment.

7

En parlant del matrimoni
les donzelles del Pedró
se´ls adrecen les orelles
com un gos quant sent remor.

8

En el port hi ha una barca
carregada de fil blanc
per cosir-se les faldilles
les noies de l'arrabal.

9

Les criades d'aquest poble
són de cap eixelebrat,
per parlar amb els promesos
deixen cremar l'estofat.

10

Les estisores dels sastres
tallen a dret i a través;
jo sé d'una estisoreta
que encara retalla més.

11

Van tres cops que amb la Riteta
veig ballar el senyor Querol;
si li encaro l'escopeta
jo el faré ballar tot sol.

12

Els secrets de l'amor meva
els consulto amb el coixí;
ell sap les penes que passo
i les nits sense dormir.

13

Aquí dalt de la muntanya
hi ha roses i clavells
per enramar la custòdia
del Santíssim Sagrament.

14

La Mare de Déu plorava
abrigadeta amb un manteu;
Sant Josep l'aconsolava,
Mare de Deú, no ploreu.

15

Aquí dalt de la muntanya
tot el bé de Déu hi tinc;
les roses de quatre en quatre;
els clavells de cinc en cinc.

16

Aquí dalt de la muntanya
el cucut hi ha cantat,
quan les cabres faran llana
les dones faran bondat.[10]

17

De cançons i de follies
jo en sabia més de mil;
les tenia a la butxaca
lligadetes amb un fil.[11]

18

De cançons i de follies
en tenia tot un sac;
de tantes com en tenia
ja totes m´han descuidat.

(10) Recollida per Pau Bertran i Bros a *Cansons i follies, op. cit.*, pàg. 216 amb una variant al tercer vers: «quan les cabres treuran llana».

(11) Vegeu també la núm. 40. Pere Bohigues en el seu *Cançoner, op. cit.* recull aquesta: "De cançons i de follies/ vos ne cantaré deu mil,/ que les porto a la butxaca/ enfilades en un fil".

19

Ai mare, si aneu a dalt
baixeu-me la barretina,
que me'n vull anar a la plaça[12]
a ballar amb na Caterina.

20

Marieta cistellera
tu que saps de fer cistells,
em faràs una panera
per anar a collir clavells.[13]

21

Marieta de l'ull negre,
fóra vos que el teniu ros,
tota dona boniqueta
sol tenir el marit gelós.

22

De bonica no en so mica;
de lletja no hi puc tornar;
qui em mira no em retira;
qui em festeja no m'haurà.

23

Roseret de roses blanques,
qui m'ho hagués hagut de dir:
tan amics que erem abantes
i ara hem hagut de renyir.

24

Corranda popular procedent de Begur

Encara que et rebentessis
de la sitra no em beuràs;
que beuràs de la carbassa
que fa un galet com el braç.

25

Una barca veig venir
carregada d'estisores
que són per tallar la llengua
a les noies xerradores.

26

Sant Sebastià gloriós
vós que sou dalt de la penya
guardeu els de Palamós,
Sant Joan i Vall-llobrega.

De cercavila

27

D'aquí estant veig una vela;
d'aquí estant veig un vaixell;
no em diries tu, nineta,
quantes plomes té un ocell?

28

El jove que ha cantat ara
ja es veu bé que és un talós,
sens donar-se'n compte ensenya
que té una feixa a Cap Gros.

28

El jove que ha cantat ara
ja es veu bé que és un talós,
sens donar-se'n compte ensenya
que té una feixa a Cap Gros.

29

Les noietes del meu carrer
són altes i mostatxudes;
quan passen per l'empedrat
fan petar les ferradures.

30

Aquí dalt de la muntanya
mare, deixeu-m'hi anar;
no hi vaig a collir castanyes,
sinó per saltar i ballar.

31

Una rosa tinc a l'aigua;
i un clavell conservo en fresc
pel dia de Sant Domingo
que és el sant del meu promés.

(12) El copista va afegir al marge dret de la corranda la variant: «al portal», per tal de buscar la rima.
(13) Pau Bertran i Bros a *Cansons i follies*, *op. cit.*, pàg. 214, afegeix dos versos més a aquesta corranda: « per enramar la custòdia/ del Santíssim Sagrament».

32

A Corçà hi ha una casa,
casa de cavallers;
l'amo que la governa
diu que no té diners.

33

A Corçà hi ha una casa
que es diu a can Corney,
l'amo que la governa
diu que ha perdut el seny.

34

A Calonge roba-sogues;
a Sant Feliu ganxonells;
a Santa Cristina nyerros,
a la Vall d'Aro cadells.[14]

35

Mal carall que el toc el frare,
porta esclops i corre tant;
jo que porto espardenyes
no li puc passar a davant.

36

Ja te l'he vist Maria Agneta
ja te l'he vist el rossinyol,
jo te l'he vist que anava negre,
jo te l'he vist que duia dol.

37

Amb un viudo, mare,
amb un viudo mare no;
amb un jove, encara, encara,
prò amb un fadrinet millor.[15]

37

Amb un viudo, mare,
amb un viudo mare no;
amb un jove, encara, encara,
prò amb un fadrinet millor.[15]

38

Carrer amunt i carrer avall
he perdut la lligacama,
pagaria no sé què
que el promès l'hagués trobada.

39

Una perdiu he sentida
en el moll de Palamós,
que amb la veu que ella tenia
enamorava els pescadors.[16]

40

De cançons i de rondalles
són tantes les que jo sé
que en tinc les butxaques plenes
i un sac que en deslligaré.[17]

41

Aquí dalt de la muntanya
tot el bé de Déu hi tinc;
les noies de quatre en quatre
i els fadrins de tres en tres.

42

Aquí dalt a la muntanya
hi havia un pi novell
carregat de pinyes verdes
per tirar-te en el clatell.[18]

(14) Al.lusió als nyerros i cadells, dos bàndols enemics del bandolerisme català dels segles XVI i XVII.
(15) Bertran i Bros, *op. cit.*, , pàg. 228: « Ab un viudo, mare, mare,/ ab un viudo, mare, no,/ si ab un viudo hi fa bon viure,/ ab un fadrinet millor».
(16) Bohigas, pàg. 126.» Una perdiu he sentida/ amb un cant molt amorós:/ canta, perdiueta, canta,/ no et faltaran caçadors».
(17) Bertran i Bros, pàg. 268: «De cansons y de follies/ tota una quartera en sé,/ les butxaques en tinch plenes / y encara un sach per desfer».
(18) Bohigas, pàg. 121: « Allà dalt de la muntanya/ hi ha un pi que n'és novell/ i que fa les pinyes verdes/ i a cada pinya, un clavell».

43

Aquest any és any de boira
collirem força cigrons;
en Peret i la Maria
aniran de tomballons.

44

No donis mai ni un sol pas
sense permís del cervell,
que el tenim al capdamunt
perquè ho disposi tot ell.

45

La salut del nostre cos
que la gastem a l'engròs,
un cop la tenim perduda
l'hem de comprar a la menuda.

46

No deixis pas per demà
lo que avui hagis de fer;
amb l'avui hi pots contar
amb el demà no ho sabs bé.

47

Si vols estar ben servit
paga bé a qui et fa el llit;
si no en saps i te'l fas tu
ja et dic jo que serà dur.

48

Lo que escrius escrit està;
lo que dius, si tant convé
i no fas mal a tercer
algun dia ho pots negar.

49

Si ensopegues caminant
no et giris, tira endavant.
Dona jove i home vell
no hi ha pas remei per ell.

50

No t'esperis aturat
quan necessitis tramvia
que potser ha descarrilat;
pel que pugui succeir
vés seguint el teu camí.

51

Al metge i a l'advocat
digue'ls sempre la vritat.
No segueixis els consells
dels que es pinten els cabells.

52

Si oyes tocar a muertos
no preguntes quien murió
que al faltar a tus preceptos
¿quién puede ser sinó yo?

53

Cuando a la modista irás
a probar tus pompas galas,
a mi me estarán probando
un vestido franciscano.

54

Cuando a la iglesia vas
con tus padres y parientes,
acuérdate las palabras
que dijistes aquel tiempo.

55

Cuando al cementerio irás
reza tres ave marías
y a mi me estarán velando
cuatro velas encendidas.

56

A la casa de nadie
no vaya nadie,
porque no sabe nadie
como está nadie.

MIMOLOGISME[19]

Els mimologismes són composicions breus, escrites en vers i en prosa, en què els seus elements fonètics, distribuïts al llarg del text, evoquen una acció imitant-ne el so. La majoria intenten reproduir l'incomprensible cant melodiós dels ocells[20], la veu de molts animals plaents a l'home, els vents, les aigües i els objectes, etc. Recordem l'aplec de mimologismes recollits per Jacint Verdaguer en el seu opuscle:» Què diuen los aucells?», recollit a les *Obres Completes*. Als nostres avantpassats que vivien d'una altra manera, més acostats als ritmes de les estacions, els agradava sentir parlar la natura que imitaven amb les onomatopeies. De petits, la mainada, ja aprenia a distingir els ocells, amagats a la boscúria, pel seu cant.

La oreneta quan arriba, se posa a un fil de telègrafo i canta:

Som anat a Montagut,
som menjat i som begut,
som pagat lo que som degut,
som quedat quitiiiiii.

JOC DE MOTS. EMBARBUSSAMENT

En el mercat dels alls

Vas car, all, digué un pagés;
tan car, all, ningú et volgués;
si tan car, all, vols anar,
qui car, all, te comprarà?
(qui carall te comprarà?)

CANÇONS

Les cançons líriques curtes de joventut i de festeig són un altre dels gèneres més productius de la literatura popular, comuna a diversos països del nostre entorn, que aquí es transcriuen sense el vehicle de la música. Aquest tipus de composicions de poetes ocasionals eren molt populars i gaudien d'un públic molt fidel ja que es cantaven en aplecs, reunions familiars, en els treballs i tasques agrícoles mecàniques que demanaven feinejar en grup. La majoria tracten d'amors rurals desesperançats, del

(19) Joan Amades, *Le langage des bêtes en Catalogne*,»Revue Catalane», 1910. Antonin Perbosc, *Le langage des bêtes. Mimologismes populaires d'Occitanie et de Catalogne*, Carcassona, Garae/Hesiode, 1988.
(20) Josep Maria de Sagarra, *Els ocells amics dins Obres Completes*, Barcelona, Selecta, 1986, pàgs. 699 i s.

pas del temps, de la contemplació meravellosa de la natura, la sàtira de costums, etc, amb una acció molt simple o gairebé sense, escrites amb una gran economia de mitjans. Destaquen també per la seva senzilla expressió i versificació. Encara que les que recull Barceló són poc representatives del gènere, les tres que transcriu sota l'epígraf de «cançons populars catalanes» tenen el seu interès per l´alè poètic que transpuen, per la tendresa de la musa popular que les va inspirar.

1

La cançó del Pixa-llits[21]

Pixa-llits a la batalla.
Li farem un jas de palla.
La corretja a sota el llit
per castigar el pixa-llits.

2

Cançó popular catalana

Un pereret n'hi ha plantat,
de peres tot carregat,
vermelletes d'un costat.

Ja no deu viure.
Qui no sap de ben aimar
ja no viurà.

Caçador no em tiris pas,
si em tires no em tocaràs,
si em toques no em mataràs.

Ja no deu viure.
Si no sap de ben aimar
ja no viurà.

3

Cançó popular catalana

Aquesta primavera
un niu som trobat
en una olivera
al fondo d'un prat.

Un niu som trobat en una olivera,
al fondo del prat.

Jo no sé conèixer
aquests petits ocells
si seran cardines
o bé passarells.

Jo no sé conèixer si seran cardines
o bé passarells.

Les meves veïnes
me diuen, Joan,
les vostres cardines
per quan cantaran?

Me diuen, Joan -les vostres cardines-
per quan cantaran?

Cantin o no cantin
sols canten per mi
a la matinada
ans del sol sortir.

Sols canten per mi - a la matinada,
ans del sol sortir.

4

Cançó popular catalana

Un jorn la vaig trobar
que era a l'hort tota sola,
hi regava les flors i les violes.

L'amor,
és per ella la pena
i per a mi el dolor.

Jo prou m'hi vull casar
i els seus pares no ho volen:
p´ro jo m'hi casaré
mal tingui d'anar a Roma.

L'amor,
és per ella la pena
i per a mi el dolor.

(21) Cançó satírica que s'adreçava a algú que s'orinava al llit. Per tal que no oblidés la lliçó castigaven el pixallits a cops de corretja, el que ara en diem el ´cinturó´.

FOLKLORE

Del parenostre, l'oració cristiana més coneguda i resada en molts moments del dia, n'existeixen moltes versions apòcrifes, transmeses oralment. Pertany al gènere de les oracions, de les quals n'hi ha diverses mostres. És tracta d'una fórmula versificada en la qual s'invoca una divinitat, un sant. Pastors i mariners les recitaven en llocs apartats de la nostra geografia quan les seves ocupacions no els permetien complir amb els preceptes dominicals. Així invocant aquest parenostre singular eludien la seva presència en els oficis divins. Aquestes oracions no sempre agradaven les autoritats religioses que les consideraven herètiques i les prohibien en els seus manuals. En aquest sentit, el bisbe de Vic, Benet de Tocco, en 1568, ja les inclou a l'*Ordinari*[22] de la seva diòcesi. Les més conegudes són el *Parenostre del llop* que resaven els pastors quan sortien a pasturar per salvaguardar els ramats de l'escomesa del llop, i el Parenostre major. L'anomenat *Pare nostre petit*[23] el trobem, amb diverses versions, a totes les cultures europees: occitanes, franceses, castellanes, basques, gallegues, italianes, etc.

El Pare nostre

Pare nostre lo petit
Déu l'ha fet, i Déu l'ha dit.

Trobarà una palanqueta
que n'és llarga i estreta,
els justos la passaran
i els condemnats no podran;
juraran i maleiran
del dia que foren nats
que no els hagin ensenyat
les oracions de Déu;
qui les sap i no les ensenya
el seu cor ne passa pena;
qui les sent dir i no les aprèn
quan se mor se'n va a l'infern.

Pare nostre se'n va a l'hort
a cavall d'una post;
si la post cau
pare nostre adéu-siau.

TRES JOCS

Lluís Barceló va recollir tres jocs coneguts a la seva infantesa, de caire participatiu, en els quals els protagonistes eren mainada o adolescents. Més que de jocs de calendari, es tractava en aquests encontres d'humiliar i d'avergonyir el contrari amb un càstig més o menys exemplar que provocava una riallada fàcil. S'aplicaven a la quitxalla en moments determinats de l'oci comunitari. Alguns jocs són també un indicatiu de les passions humanes, de l'enfortiment del caràcter, de la crueltat de molts dels nostres actes

(22) *Ordinari o manual per als curats...* Barcelona, en casa de Claudes Bornat, 1568, fol. 59.
(23) Valeri Serra Boldú, *Pare nostre del petit*, «Arxiu de Tradicions Populars», fascicle III, s/d., pàg. 182; Joan Amades, *Costumari Català*, vol.III, Barcelona, Salvat, 1983, pàg. 792. Josep Massot i Muntaner « La literatura religiosa de l'Edat Mitjana» dins *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Oxford, The Dolphin Book, 1976, pàg. 276-277.

I

DONAR LA VACA[24] (castellà: mantear)

Antigament era molt corrent per a castigar els minyons «donar-los la vaca», que se feia així: «Quatre persones grans, o quan menys grans que el delinqüent, noies - nois- homes- dones, l' agafaven un per la mà, l'altra per l'altra i dos per els dos peus i fent-lo balancejar li feien donar tres o quatre cops d'esquena a terra. Això naturalment, era una vergonya, i es feia per a que s'esparpillessin, i perdessin la timidesa, perquè sempre era fet en broma, per a fer-se un tip de riure, principalment els grans a costes dels petits».

II

FER ESTUFAR[25]

Antigament a pagès en totes les reunions on hi hagués nois i noies, quan n'hi havia algun que hagués de veure a galet, naturalment, hi havia la costum de procurar fer-los riure mentre bevien, i a aquest fi tots s'esforçaven en trobar una dita o una bajanada com més estranya millor a fi de que, el que bevia hagués d'esclatar a riure, que a voltes si la cosa tenia èxit li sortia un brollador d'aigua per la boca que mullava al qui es trobava davant.

O bé tallar el raig amb el dit - tot dient: « Aigua tallada no fa mal». Tot això eren motius de rialles per a uns i altres.

III

LLEVAR LES CALCES

Antigament, a pagès en totes les reunions o agrupacions de persones on hi abundessin les noies, si hi havia algun de petit que no fes bon correu[26] o alguna entremaliadura, les noies tot seguit proposaven de llevar-li les calces.

Les més decidides l´agafaven pels braços i altres per les cames i tot seguit el deixaven en camisa, i li penjaven les calces a un arbre per a que tingués de córrer un xic ensenyant les vergonyes.

Això era per a fer-los esparpillar i desensopir, i fer-los perdre la timidesa, i al mateix temps elles se complaïen en grapejar-lo i tocar-lo de per tot arreu amb l'escusa de que se debatia i defensava.

Això ara ja no hi ha necessitat, ans el contrari.

UNA RONDALLA

La rondalla és una narració anònima transmesa oralment, escrita generalment en prosa. Els contes i apòlegs en què els comportaments, creences i supersticions dels animals reflecteixen actituds i diversos aspectes de la condició humana els trobem a totes les civilitzacions i cultures. A

(24) EL DCVB el defineix així:»agafar una persona pels braços, entre dos o més, i fer-li pegar culades a terra».

(25) Estufar significa ´esquitxar, llançar un líquid a gotes amb força´. El DCVB documenta aquest mot amb un exemple extret de l'obra de Francesc Eiximenis, Maria Antònia Juan i Nebot editora del *Cançoner del Ripollès* (Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès, 1998, pàg. 574), anota una cançó-joc de beure ´Beurem una goteta´, en la qual un grup de nois i noies beuen fent rotllana,» i el que vol beure es posa al mig aixecant el porró tan aviat com es posen a cantar els altres i parant de beure quan acaben, en el precís moment que diuen prou».

(26) Dit d´una persona que no fa el que li diuen, que porta els encàrrecs malament.

Catalunya la tradició arranca dels bestiaris medievals. En aquest cas ens trobem amb una rondalla que té dos protagonistes: una cigala feinera que trenca tòpics, i un cucut gandul, massa espavilat, poc solidari, que li dóna llargues en una feina que havien acordat fer-la junts. Sabem que el cucut, que ens regala amb l'anunci del bon temps, no fa mai niu. Quan arriba el temps de la posta només fa un ou, i encara el duu al niu d'un altre ocell que s'encarregarà de covar-lo per ell. Alguns diuen que el cucut arrenca el vol quan veu segada una primera garba, perquè la tradició explica que un carro carregat de feixos li va aixafar un fill que aprenia de volar entre els primers blats tombats. Aquesta rondalla no només és coneguda en el folklore català, a partir del treball de camp de Jacint Verdaguer. Comparteix la seva difusió amb el llegendari rossellonès, occità i gascó.(27)

Rondalla del cucut(28) *i la cigala*(29)

Conta una rondalla molt antiga que en aquells temps tan reculats que els animals parlaven, jo crec que parlen encara però que nosaltres no els volem entendre, el cucut i la cigala s'ajuntaren en una associació per a treballar a mitges un camp que havien arrendat.
En ser el temps corresponent el feren llaurar i el treballaren com s'acostuma per a sembrar-hi blat. Com es natural, el blat feu el seu fet i anà creixent fins a l'estiu que ja va ésser bo per a segar-lo.
Un cop segat, i seques i rostides les garbes pel sol, a mitjan juliol convingueren que era hora de batre-lo. A aquest fi llogaren un carro, i una tarda, cap al tard, se dirigiren al camp per a carregar les garbes.
La cigala, com a més petita, va dir al cucut:
- Mira, jo pujaré al carro i tu me las aniràs donant.
Tal dit tal fet, però el cucut, molt fatxendós, això sí, però força gandul, la primera garba ja la va donar bé, però la segona començà per girar-la d'un costat i de l'altre, i apoiant la cua a terra amb molta parsimònia la va carregar.
- Apa, mou-t'hi-feu la cigala - que és tard i vol ploure.
- No puc, féu el cucut, i anà per la tercera que ja no va saber com agafar-la.
La cigala, nerviosa de mena, va dir-li:
- Mira, puja tu i jo te les aniré donant, i comensant per la primera, TE—TE—TE—te—te—te, fins que el cucut anorreat per tantes garbes aixecà volada i fugí serres amunt, cridant:
- No puc, no puc, i encara al cap de mig quart se'l sentia de molt lluny dient: - No puc, no puc.
D'aquella feta el cucut marxà avergonyit cap a un altre país. Per aquest motiu, quan se sentien les primeres cigales, ja fa dies que el cucut ha fugit.
Havem titllat el cucut de fatxenda i gandul, però la cucuta, o sia la femella encara ho és més, perquè des que el món és mon, encara no ha sabut aprendre de fer el niu.
Quan ve l'hora de la cria, pon els ous en el primer niu que troba, un a cada un... i que els covin els altres.

(27) La rondalla, amb les seves variants geogràfiques, la reprodueix Antonin Perbosc a *Le langage des bêtes. Mimologismes populaires d'Occitanie et de Catalogne*, Carcassona, Garae/Hesiode, 1988, pàgs. 130 i ss.
(28) Valeri Serra i Boldú, *El cucut*, «Arxiu de Tradicions Populars», fascicle II, s/d., pàg. 120.
(29) Recordem que la cigala diu: «sega, sega, sega, sega».

Se diu que quan considera que els petits són nats, hi va a portar-los-hi algun joanet ben esclovellat per a que s'acostumin als cargols, però res més.
És cosa sabuda que el cucut ve a aquestes terres expressament per a menjar cargols; perquè no arriba fins el mes d'abril i marxa a fi de juny, si és veritat aquella dita que conta:

Si al tres d'abril no ha cantat
serà mort o pres a França.[30]

I efectivament, cada any, a primers d'abril se'l sent cantar dalt d'un puig o altre.

APÈNDIX

En aquest apèndix publiquem dues cartes que Lluís Barceló i Bou va rebre de dos significatius prohoms de l'Institut d'Estudis Catalans, que en aquell moment treballaven en les enquestes de l'obra del diccionari, en les quals li agraeixen la seva col·laboració per haver participat desinteressadament en diverses tasques lexicogràfiques des de la seva corresponsalia de Palamós. Miquel Martí i Llambrica i Santi Soler i Simon en el seu treball: *Lluís Barceló i Bou i la seva aportació a la indústria surotapera* , esmentat a la nota núm. 2, publiquen el fascímil d'una carta que Pompeu Fabra li va adreçar felicitant-lo pel treball presentat al concurs lexicogràfic de Sant Feliu de Guíxols. El mestre l'anima perquè col.labori en les tasques lexicogràfiques de l'Institut d´Estudis Catalans (Barcelona, 24 de febrer de 1917, pàg. 88). Amb aquest mateix esperit publiquem aquestes altres dues que li van adreçar Mn. A. Griera[31] i Ramon d´Alòs Moner[32], que no exigeixen cap més comentari.

I

Institut d´Estudis Catalans
Secció Filològica. Palau de la Diputació

Sr. D. Ll. Barceló

Volgut amic:

En donar per acabades les enquestes del Diccionari em plau agrair una vegada més la seva notable col.laboració i participar-li que la seva redacció està gairebé acabada. En publicar aquesta obra en rebrà un exemplar gratuïtament, com ara en rebrà una mostra que n'he publicat a Suïssa.

El seu amic i servidor afm. Mn. L. Griera

Barcelona, 4 de juny de 1926

(30) Recordem el refrany:» El cucut cantarà per Sant Benet. Si no, per Setmana Santa. Si no, pres o lligat, s'ha quedat a França».
(31) Antoni Griera i Gaja (1887-1973). Filòleg i editor. En 1913 fou un dels creadors del «Butlletí de Dialectologia Catalana».
(32) Ramon d'Alòs-Moner i de Dou (Barcelona 1885- 1939). Historiador de la cultura, secretari redactor de l'Institut d'Estudis Catalans des de 1907.

Imatge de Palamós a principis de segle (Col.lecció Joan Cortés de Girona).

II

Institut d'Estudis Catalans
Palau de la Diputació. Barcelona

5-III-28

Sr. Ll. Barceló i Bou - Palamós

Distingit Senyor meu,

Fa ja bastants dies que l'amic Camós[33] ens va lliurar les cèdules del concurs de la indústria surotapera, passades pel vostre sedàs. Us n'estem molt agraïts. Actualment les està mirant el Sr. Patxot[34], que es qui les ha de publicar o editar entre les publicacions de l'Institut. Això es deu en bona part, que no n'hagi acusat rebut fins avui.

Supòs que ja us imagineu en quines condicions econòmiques es troba ara l'Institut. Per això, voldríem fer-vos obsequi d'algunes de les nostres publicacions. Incloc, doncs, en la present una llista d'elles pregant-vos volgueu indicar-nos les que més us foren útils.

Vos saluda atentament,

R. d'Alós-Moner

(33) Joan Baptista Camós Serrabella (Palamós 1859- Palamós 1951). Escriptor, fotògraf i promotor cultural. Col·laborador de diverses publicacions tals com «La Renaixensa»,» Baix Empordà», «Marinada», «La Senyera», etc.

(34) Rafael Patxot i Jubert (Sant Feliu de Guíxols, 1872 - Ginebra 1964). Mecenes i escriptor. Promotor de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya.*